
Svätec a jeho funkcie v spoločnosti I.

Eds. Rastislav Kožiak – Jaroslav Nemeš. Bratislava: Chronos, 2006. 440 s.
ISBN 80-89027-19-9

© Centrum pre štúdium kresťanstva. Všetky práva vyhradené.

Pri citovaní prosíme dodržať autorské práva jednotlivých autorov a uvádzať zdrojovú publikáciu.

All published work, regardless of the medium in which it was published, is considered by law to be copyrighted by the author. It is important that all such articles and references to them be attributed to the author and source.

„*Sancte Socrates, ora pro nobis*“¹
alebo inštitút svätca
v percepcii Erazma Rotterdamského

Imrich Nagy

NAGY, Imrich: „*Sancte Socrates, ora pro nobis*“ or the Saint's Institution in Perception of Erasmus Roterodamus. In: Svátec a jeho funkcie v spoločnosti I. Bratislava: Chronos, 2006, p. 427-440.

Erasmus has been most widely known for his critical and satirical writings, such as the Praise of Folly (Encomium Moriae, Paris, 1509) and many of the Colloquia, which appeared at intervals from 1500 on. As a scholar, he tried to free the methods of scholarship from the rigidity and formalism of medieval traditions of the cult of saints; but he was not satisfied with this.

KEYWORDS: Humanism, 16th Century, Erasmus Roterodamus, Cult of Saints

Jedným z často proklamovaných a zdôrazňovaných aspektov obdobia humanizmu 15. a 16. storočia je jeho ostrý kriticizmus proti cirkevnému inštitucionalizmu, absencii prostej a pokornej zbožnosti v cirkevných obradoch, slovom proti uprednostňovaniu formy pred obsahom.² Objektom takejto kritiky, ktorý sa súčasne stal aj jedným zo symbolov, na ktoré s mimoriadnou intenzitou a vcelku úspešne zaútočil rozhorievajúci plameň reformácie, bol práve kult svätcov. Ako konštatuje J. Huizinga, keď reformácia zaútočila na kult svätých, narazila na najmenší odpor

---

¹ Svätý Sokrates, modli sa za nás. DESIDERIUS ERASMUS: Convivium religiosum. In: DESIDERIUS ERASMI ROTERODAMI: *Colloquia familiaria et Encomium Moriae*. Ad optimorum librorum fidem diligentem emendata. Cum succincta difficiliorum explanatione. Editio stereotypa. Lipsiae : Sumptibus et typis Caroli Tauchnitii, 1829. [Cit. 2006-09-11]. Dostupné na: http://www.grexlat.com/biblio/colloquia/colloquia_16_Convivium.html (Ďalej len: ERASMUS: Convivium religiosum...).

² Tento postoj je charakteristický aj pre vrcholného predstaviteľa zaalpského humanizmu tohto obdobia – Erazma Rotterdamského. S uvedenými názormi sa môžeme stretnúť tak povediac v celom jeho mimoriadne obsiahlom diele. V koncentrovanej, no veľmi výstižnej forme to vyslovuje aj vo svojom politickom a pedagogickom spise *Institutio principis Christiani: At rurusum ne putaris Christum situm esse in cerimoniis, hoc est in praeceptis dumtaxat utcumque servatis et ecclesiae constitutionibus. Christianus est non qui lotus est, non qui unctus, non qui sacris adest, sed qui Christum intimis complectitur affectibus ac piis factis exprimit.* [=Nemysli si však, že Kristus je prítomný iba v obradoch, to jest v jeho prikázaniach, ktoré sa ako-tak dodržiavajú a v inštitúciách cirkvi. Kresťanom nie je ten, kto bol pokrstený, kto bol birmovaný, kto sa zúčastňuje na bohoslužbe, lež ten, kto vnútorným precítením prijíma Krista a svojim zbožným konaním to aj vyjadruje.] ERASMUS, Roterodamus: *Institutio principis Christiani*. In: *Opera omnia Desiderii Erasmi Roterodami*. Vol. IV. Amsterdam : North Holland publishing company, 1974, s. 147.

z celého súhrnu sporných otázok, takže *svätci padli bez jediného výstrelu na ich obranu*.³ Postava kresťanského humanistu Erazma Rotterdamského je často považovaná za jedného z hlavných aktérov tohto útoku.⁴ Ako všetky zjednodušenia a príliš priamočiare závery, zasluhuje si i táto téza bližší pohľad a analytický ponor do prameňov, ktorých interpretácia môže jedine vyvrátiť alebo potvrdiť prípadné pochybnosti.⁵

Ak chceme sledovať vývoj Erazmových názorov na problematiku kultu svätcov a vôbec inštitútu svätca ako takého, musíme nevyhnutne začať u jeho *Enchiridion militis Christiani*⁶ (ďalej len *Rukoväť*). Erazmus v ňom definuje hlavné princípy nevyhnutnej reformy (pozor: nie reformácie) náboženského života v duchu hnutia *Devotio moderna* (čiže novej zbožnosti), s ktorým bol myšlienkovy spriaznený. Erazmus tu okrem iného protestuje aj proti vedúcim predstaviteľom cirkvi, ktorí redukujú duchovný život na vonkajšie prejavy zbožnosti, ktoré sú v jeho dobe reprezentované predovšetkým a najmä rozmáhajúcim sa kultom svätcov.⁷ To potom spôsobuje, že ľudia zabratí do osobitých obradov a prejavov zbožnosti adresovaných jednotlivým svätcom zabúdajú na proklamovaný jediný pravý zdroj viery kresťana, ktorým má byť Kristus. Práve tomuto bodu venuje 4. pravidlo svojej *Rukováti*: *...aby si si Krista vytýčil ako jediný cieľ svojho života, ku ktorému jedinému budeš*

³ HUIZINGA, Johann: Jeseň stredoveku. In: HUIZINGA, Johann: *Jeseň stredoveku – Homo ludens*. Bratislava : Tatran, 1990, s. 110. ISBN 80-222-0211-8. (Ďalej len HUIZINGA: Jeseň stredoveku...)

⁴ V tejto súvislosti sa meno Erazma Rotterdamského neraz priamo skloňuje a spája s menom Lutherovým a samotnou reformáciou: *Reformátori ako Erasmus Rotterdamský a Martin Luther hojne bičovali nešváry spojené s týmto kultom, vrátane výmyslov a podvodov*. FARMER, David Hugh: *Oxfordský lexikón svätcov*. Bratislava : Kalligram, 1996, s. 12.

⁵ V Erazmovom prípade, s ohľadom na enormný rozsah jeho diela, sme však tento analytický ponor nútení uskutočniť na vzorke vopred vytipovaných diel. V prvom rade to bude spis *Enchiridion militis Christiani* (čiže *Rukoväť* kresťanského bojovníka) považovaný za Erazmov základný manifest programu duchovnej obrody človeka a spoločnosti. Siahneme však aj po Erazmovom kontroverznom, no i dnes mimoriadne populárnom spise *Encomium Moriae* (čiže Chvála Bláznivosti), ktorý je síce vďačným prameňom pre svoju otvorenú kritiku mravov doby i spoločenských poriadkov, no je tiež aj „nebezpečný“ interpretačnou nejednoznačnosťou, najmä pokiaľ ide o reálny Erazmov názor a skutočný zámer, s ktorým toto dielko vzniklo. Vzhľadom k pertraktovanej problematike sa najvhodnejším zdrojom Erazmových vlastných názorov a pohľadov javia byť jeho famózne *Colloquia familiaria* (čiže Dôverné rozhovory), v ktorých Erazmus neraz veľmi aktuálne reagoval na javy a udalosti svojej epochy. Pochopiteľne sa naša pozornosť zameria predovšetkým na tie rozhovory, v ktorých jednotlivé imaginárne postavy tlmočia Erazmove názory na rolu svätcov v náboženskom čítaní človeka. Tak tomu je aj v prípade už citovaného *Convivium religiosum* (čiže Zbožná hostina), ako aj ďalších: *Apotheosis Capnionis* (čiže Capnionova apoteóza), *Peregrinatio religionis erga* (čiže Púť zo zbožnosti), *Ichtyofagia* (čiže Rybožrúti) a napokon *Concio sive Medardus* (čiže Kázeň alebo Medard). Aspoň letný pohľad si prirodzene zasluhuje aj Erazmova nesmierne rozsiahla korešpondencia a aj dielo *Dialogus cui titulus Ciceronianus* (čiže Dialóg, ktorý sa volá Ciceronianus), v ktorom už podrobuje istej reflexii prienik antickej profánnej tradície do spoločenského i náboženského života.

⁶ Po prvýkrát toto dielo vyšlo tlačou už v roku 1503 v Antverpách u Th. Martensa ako prívzok ďalšieho Erazmovho spisu *Lucubratiunculae*. ALLEN, P. S.: *Opvs epistolarvm Des. Erasmi Roterodami*. Tom. XII. Indices. Compilavit Barbara Flower. Perfecit et editit Elisabeth Rosenbaum. 2. vyd. Oxonii : In Typographeo Clarendoniano, 1965, s. 18.

⁷ Slovmi J. Huizingu: *...bizarná galéria svätcov bola rok čo rok početnejšia a pestrejšia; hoci teológovia neúnnavne zdôrazňovali rozdiel medzi sviatosťami a modlárstvom, ľudia si ich nadeľujú myšlili...* HUIZINGA: Jeseň stredoveku..., s. 97.

smerovať všetko svoje úsilie, všetku snahu, všetok pokoj aj prácu.⁸ Erasmus tu poukazuje, že človek ochotne vkladá svoju vieru, šťastie, zdravie do rúk konkrétneho svätého, ktorého si uctieva osobitými obradmi očakávajúc za to jeho priazeň.⁹ V popredí je tu obrad, podstata svätosti je de facto sprofanovaná a ponížená na úroveň pohanských obetí, aké prinášali pre zaistenie priazne bohov ľudia v časoch predkresťanskej antiky.¹⁰ Miesto intímneho náboženského precítania nastupuje vypočítavosť a poverčivosť človeka mysliaceho na svoje pozemské statky a svoju konkrétnu pozíciu v spoločnosti či v štáte: *Ak to zhrnieme, keďže je vecí, ktorých sa či už bojíme alebo po nich túžime, toľko svätcov pre ne ustanovíme. Tí sa líšia aj podľa národov, takže to, čo u Francúzov zabezpečuje sv. Pavol, u našich robí sv. Hieronym a nie všade má sv. Jakub alebo sv. Ján rovnakú moc.*¹¹ Nadmiera svätých je na jednej strane prejavom hlbokkej a vŕcnej viery, ktorá sa však na strane druhej, ak sa neočakáva iba duchovné naplnenie, ale aj nejaký hmatateľný benefit, stáva hrozbou, ktorá môže paradoxne vyústiť do neúcty a profanácie.¹² Zákonite tu musí byť položená otázka, na akých pozíciách to vlastne Erasmus stojí? Je nekompro-

---

⁸ *...haec tibi quarta sit regula, ut totius vitae tuae Christum vel unicum scopum praefigas, ad quem unum omnia studia, omnes conatus, omne otium ac negotium conferas.* ERASMUS, Roterodamus: Enchiridion militis Christiani. L'édition qui a servi a la saisie optique est celle de Werner WELZIG, Wissenschaftliche Buchgesellschaft Darmstadt, 1968. [Cit. 2006-09-17.] Dostupné na: http://pot-pourri.fltr.ucl.ac.be/files/AClassFTP/Textes/Erasme/enchiridion_MC_tot.txt. [8, 4], Canon quartus. (Ďalej len: ERASMUS: Enchiridion...).

⁹ Porovnaj: *Sunt, qui certos divos certis quibusdam colunt caerimoniis. Alius Christophorum singulis salutat diebus, sed non nisi conspecta eius imagine, quo tandem spectans? Nempe heu, quod sibi persuaserit sese eo die a mala morte tutum fore. Alius Rochum quendam adorat, sed cur? Quod illum credat pestem a corpore depellere. Alius Barbarae aut Georgio certas preculas admurmurat, ne in manus hostium veniat. Hic ieiunat Apolloniae, ne doleant dentes. Ille visit divi Iob simulacra, ut scabie careat. Nonnulli de lucro certam portionem pauperibus nuncupant, ne merces naufragio intercidant. Hieroni cereolus accenditur, ut res, quae periiit, recipiatur.* [=Sú takí, ktorí istých svätých uctievať istými posvätnými obradmi. Niektoré pozdravuje sv. Krištofa každý deň, ale o čo mu ide, keď sa iba pozerá na jeho obrázok? Ach veru, aby sám seba presvedčil, že v ten deň bude ochránený pred zlom smrti. Niektoré sa modlí k sv. Rochovi, ale prečo? Lebo verí, že práve on odoženie od jeho tela mor. Iný zas odrieka modlitbičky sv. Barbare, aby sa nedostal do rúk nepriateľov. Tento sa zas postí pre sv. Apolóniu, aby ho neboleli zuby. Tamten zas chcel vidieť podobizeň sv. Jôba, aby sa zbavil svrabu. Niektorí časť zo svojho zisku slávnostne sľubujú žobrákom, aby neprišli o svoj tovar pri stroskotaní lode. Ďalší zas zapalať sviečku sv. Hieronymovi, aby majetok, o ktorý prišiel, sa mu vrátil.] ERASMUS: Enchiridion..., [8, 4], Canon quartus.

¹⁰ *Quae quidem pietas nisi a respectu commodorum atque incommodorum corporalium ad Christum referatur, a deo Christiana non est, ut non ita multum absit a superstitione eorum, qui quondam Herculi decimam bonorum artem vovebant, ut dicescerent, aut Aesculapio gallum, ut a morbo revalescerent, aut qui Neptuno taurum aedebant, ut feliciter navigarent. Nomina quidem commutata sunt, sed finis utrisque communis.* [=Takáto zbožnosť, ktorá sa vzdáva Kristovi iba v závislosti od telesného prospechu a strádania, nie je od kresťanského Boha, ako ani nie je až tak vzdialená od poverčivosti tých, ktorí kedysi sľúbili desatinu majetku Herkulovi, len aby zbohatli, alebo kohúta Asklepiovi, aby z choroby vyzdraveli, alebo Neptúnovi obetovali býky, aby sa šťastlivo doplavili do cieľa. Mená sa síce zmenili, ale cieľ ostal u obidvoch rovnaký.] Tamže.

¹¹ *In summa ad hunc modum quot res sunt, quas vel timemus vel cupimus, totidem iis divos praefecimus. Qui et ipsi diversis nationibus diversi sunt, ut id apud Gallos valeat Paulus, quod apud nostrates Hieron, neque passim id valet Jacobus aut Ioannes, quod illo atque illo loco.* Tamže.

¹² Porovnaj: *Ak totiž na jednej strane všetky detaily všedného života možno posvätiť, na druhej strane zas všetko sväté môže poklesnúť do všednosti vďaka tomu, že splyva s každodenným životom.* HUIZINGA: Jeseň stredoveku..., s. 99.

misne za očistenie náboženského života od takto deformovaného kultu svätých, ako to o niečo neskôr začali realizovať reformátori Luther, Oecolampadius, či Kalvín? A Erasmus si je sám vedomý, akej trinástej komnaty sa to dotkol: *Riekni: „Azda zakazuješ kult svätých, v ktorých je oslavovaný Boh?“*¹³ Jeho reakcia je však jednoznačná: *Ja veru neodsudzujem ani tak tých, ktorí toto robia skôr z jednoduchej poverčivosti, ako tých, ktorí pachtiac sa za vlastným ziskom to, čo by snád' aj bolo tolerovateľné, vydávajú za najvyššiu a absolútnu zbožnosť a nevedomosť ľudu využívajú na svoj prospech, čím ja nielenže opovrhujem, ale priam neznesiem, aby sa priemer pokladal za výnimočnosť a minimum sa vykladalo ako maximum.*¹⁴

Posolstvo *Rukováti* teda prekračuje rámec sporu o svätca a jeho miesto v každodennej zbožnosti človeka. Zreteľne tu zaznieva protest proti vedúcim predstaviteľom cirkvi, ktorí redukujú duchovný život na vonkajšie prejavy zbožnosti.¹⁵ A napriek tomu, že tu nájdeme odporúčania hľadať morálnu inšpiráciu aj v živote antických veľikánov (Pythagoras, Sokrates, Cato starší), svätci, pokiaľ nie sú uctievaní s poverčivosťou, ostávajú v Erazmových očiach svojím príkladom vytrvania i v pokušení vhodným povzbudením „bojujúcemu kresťanovi“.¹⁶

S rovnakou vážnosťou a zápalom sa nastoleným otázkam venuje naoko s bezstarostnou šantivosťou aj vo svojom *Encomium Moriae* (ďalej len *Chvála*). A tak sa „smeje“, keď spomína ľudí, ktorí veria, že ak uvidia sochu sv. Krištofa, už toho dňa nezomrú; že ak sa pomodlia pred obrazom sv. Barbory, nepadnú v boji; že ak zapália sviečky sv. Erazmovi-mučedníkovi, zbohatnú; že sv. Juraja uctievaní sťa kresťanského Herkula.¹⁷ Vzápätí však jeho hlas zväznie, keď poukazuje, že za daný

¹³ "Ergone", inquit, "tu vetas cultum sanctorum, in quibus deus honoratur?" ERASMUS: Enchiridion..., [8, 4], Canon quartus.

¹⁴ *Ego vero non tam damno eos, qui haec simplici quadam superstitione faciunt, quam qui emolumentum suum secuti ea, quae tolerabilia fortasse sunt, pro summa et absoluta pietate efferunt et suo commodo fovent imperitiam plebis, quam ne ego quidem omnino contemno, verum non feram, ut media pro summis, minima pro maximis habeant.* Tamže.

¹⁵ Porovnaj: O'DONNELL, Anne M.: Rhetoric and Style in Erasmus' Enchiridion militis Christiani. In: *Studies in Philology*. Vol. 77, 1980, s. 38.

¹⁶ *Laudabo, quod a Rocho suo petant incolumem vitam, si eam vitam consecrent Christo. Magis autem laudabo, si nihil aliud orent, quam ut cum odio vitiorum augeatur amor virtutum.* [=Budem chváliť, že od svojho Rocha prosia nerušený život, ak tento zasvätia Kristovi. Viac však budem chváliť, ak by sa nemodlili za nič iné, iba za to, aby v nich s nenávisťou k hriechom rástla aj láska k cnostiam.] ERASMUS: Enchiridion..., [8, 4], Canon quartus.

¹⁷ *...qui sibi stultam quidem, sed tamen iucundam persuasionem induerunt, futurum, ut si ligneum, aut pictum aliquem Polyphemum Christophorum adspexerint, eo die non sint perituri, aut qui sculptam Barbaram praescriptis verbis salutarit, sit incolumis e praelio rediturus, aut si quis Erasmum certis diebus, certis cereolis, certisque preculis convenerit, brevi sit dives evasurus. Iam vero Georgium etiam Herculem invenerunt, quemadmodum et Hippolytum alterum. Huius equum phaleris ac bullis religiosissime adornatum tantum non adorant ac subinde novo quopiam munusculo demerentur, per huius aeream galeam deierare plane regium habetur.* [40. kapitola]. ERASMUS: Morias enkomion, id est Stultitiae laus. In: *Bibliotheca Augustana*. [Cit. 2006-02-25]. Dostupné na: http://www.fh-augsburg.de/~harsch/Chronologia/Lspost16/Erasmus/era_enc4.html. (Ďalej len: ERASMUS: Morias enkomion...). Porovnaj aj slovenský preklad: DESIDERIUS ERASMUS: Chvála pochabosti. Z latinského originálu preložila, poznámky a vysvetlivky napísala Oľga Gajdošová-Tosciano. In: *Humanizmus a renesancia*. Antológia z diel filozofov. Bratislava : Vydavateľstvo politickej literatúry, 1966, s. 413. (Ďalej len: ERASMUS: Chvála...).

stav nesú zodpovednosť cirkevné autority.¹⁸ Súčasne v krátkosti analyzuje funkcie svätca v súvekej spoločnosti: *...obyčaj, že si každá jednotlivá krajina vyhradzuje dákeho vlastného svätého, že každý jednotlivý svätý má pridelené akési osobitné obrady a určené jednotlivé pole pôsobnosti...*¹⁹ Potvrďuje sa tu, čo platí vo všeobecnosti pre celé Erazmovo dielo – isté základné, nosné idey a svoje postoje vyjadruje a prezentuje pri každej nožnej príležitosti: v mierne pozmenenej podobe nachádzame sformulované identické myšlienky v spisoch často celkom odlišného charakteru a určenia.²⁰ A tak aj Erazmova *Chvála* potvrďuje záver, ku ktorému sme dospeli už v prípade jeho *Rukoväte*: predmetom Erazmovej kritiky nie je samotný inštitút svätca, ale jeho funkcie, ktoré sa presadzujú v každodennom živote za aktívnej spoluúčasti cirkvi a jej reprezentantov. Profanácia sakrálneho je tým kruciálnym problémom, ktorý je predmetom neúprosnej, niekedy až sarkastickej Erazmovej kritiky. A tak jedinou tolerovanou funkciou svätca ostáva jeho exemplárnosť pre zbožný a mravný život.²¹

Erazmova *Chvála* však predsa len prináša dva nové momenty: prvým je provokatívna imitácia kultu svätých v prípade postavy Erazmovej imaginárnej „Po-

---

¹⁸ *Et haec tam stulta, ut me ipsam propemodum pudeat, tamen approbantur, idque non a vulgo modo, verum etiam a religionis professoribus.* [40. kapitola]. ERASMUS: Morias enkomion... V slovenskom preklade: *A všetky tieto pochabosti – a to až také hlúpe, že skoro ja sama sa za ne hanbím – schvaľujú nielen jednoduchí ľudia, ale aj verejní učitelia náboženstva.* ERASMUS: *Chvála...*, s. 414.

¹⁹ *...cum singulae regiones suum aliquem peculiarem vindicant Divum, cumque in singulos singula quaedam partiuntur, singulis suos quosdam culturae ritus attribuunt...* [40. kapitola]. ERASMUS: Morias enkomion... V texte citovaný slovenský preklad podľa: ERASMUS: *Chvála...*, s. 414.

²⁰ Dnes, keď máme možnosť paralelne čítať a študovať Erazmovo dielo, nás nevdok napadne akýsi rétorický zámer dôrazného reduplikovania zásadných ideí, ktorý zreteľne prechádza celým Erazmovým dielom včítane jeho korešpondencie, a ktorý sa netýka iba otázok cirkevnej reformy, ale celého diapazónu politických i spoločenskovedných problémov, ku ktorým sa Erasmus ako typický reprezentant humanizmu angažovane a zasvätené vyjadroval. Tu si však treba uvedomiť, že humanista ako Erasmus musel pri presadzovaní svojich myšlienok pamätať aj na ich distribúciu. Potenciál knižtlače bol síce obrovský a humanisti, Erazma nevnímajúc, si to veľmi dobre uvedomovali, stále však bolo istejšie využiť každú možnú príležitosť a zaistiť tak, aby sa starostlivo sformulované idey dostali pokiaľ možno v identickej a čo najúčinnnejšej podobe k čo najširšiemu okruhu recipientov. Tento príznak Erazmovej tvorby má pre nás ešte jeden, veľmi užitočný rozmer – umožňuje sledovať názorový posun a vývin postojov, ktoré ich autor zastával a dávať ich do súvisu s jeho životnými osudmi, resp. celospoločenskými dejmi.

²¹ *...non male peribis, si bene vixeris: peccata redimis, si nummulo addideris odium malefactorum, tum lacrymas, vigiliis, precationes, ieiunia, ac totam vitae rationem commutabis: Divus hic tibi favebit, si vitam illius aemulaberis.* [41. kapitola]. ERASMUS: Morias enkomion... V slovenskom preklade: *„Budeš mať blaženú smrť, ak budeš statočne žiť; hriechy svoje odčiniš, ak okrem almužien a milodarov budeš nenávidieť a oplakávať svoje hriechy, ak budeš bdieť v modlitbách, ak sa budeš postievať a zmeníš celý svoj spôsob života. Priazeň tohto svätého si získaš, ak budeš nasledovať jeho život.“* ERASMUS: *Chvála...*, s. 415.

chabosti“ a jeho paradoxné zdôraznenie v protiklade s kultom Panny Márie,²² druhým je rezervovaná kritika práve kultu Márie Bohorodičky.²³ Tieto dve nové línie v Erazmovej kritike svätcov sa budú ďalej rozvíjať v jeho ďalších dielach, predovšetkým však v jeho zbierke imaginárnych rozhovorov *Colloquia familiaria* (ďalej len *Rozhovory*). Ich výnimočnosť spočíva v tom, že zdanlivá anonymita diskutujúcich postáv umožňuje Erazmovi vysloviť aj názory, ktoré by inak sotva zazneli: pod rúškom naoko štylistických a rétorických cvičení neraz veľmi aktuálne a ostro reaguje na konkrétne deje a osoby. Prirodzene je tomu tak aj v prípade nami sledovaných línií kritiky funkcionality svätcov v cirkevnom i svetskom každodennom živote.

Spočiatku sa Erazmove úvahy uberajú smerom k definovaniu významu svätca. Dôsledne pritom uprednostňuje obsah pred formou, čo ho napokon privádza k záverom, ktoré na prvý pohľad pôsobia naozaj kacírsky. Sledovať to môžeme najmä na dvoch dialógoch, ktoré boli publikované ako súčasť Erazmových *Rozhovorov* prvýkrát v roku 1522.²⁴ Prvým z nich je dialóg *Convivium religiosum* (ďalej len *Zbožný rozhovor*). V obsiahlej pasáži tu Erasmus celkom v duchu svojho raného diela *Antibarbarorum liber* obhajuje spisy antických profánnych autorov. Pre našu líniu je dôležité, že tieto úvahy ho nútia zamyslieť sa nad tým, aký je vlastne rozdiel medzi profánnym a sakrálnym: *Ba veru profánnym sa nemá nazývať nič, čo je zbožné a vedie nás k dobrým mravom. Isteže, najvyššiu autoritu treba vo všetkom pripisovať Svätému Písmu, ja som však napriek tomu neraz narazil na výroky starovekých mudrcov a spisy profánnych autorov, dokonca aj básnikov, tak čistého, svätého a božského charakteru, že som sa nemohol ubrániť presvedčeniu, že keď títo autori tvorili a písali, ich srdce sa dotkla nejaká dobrá božská sila.*²⁵ To ho privádza k presvedčeniu, že medzi svätých možno zaradiť nielen tých riadne kanonizovaných, ale merajúc to kritériom mravnosti a bezúhonnosti aj tých, čo žili pred Kristom: *A možno, že Kristov duch preniká ďalej, ako si myslíme. A v spoločenstve*

²² *Ego me tum religiosissime coli puto, cum passim, ut faciunt omnes, animo complectuntur; moribus exprimunt, vita repraesentant. Qui quidem Divorum cultus, nec apud Christianos admodum frequens est. Quanta turba eorum, Deiparae Virgini cereolum affigunt, idque in meridie, cum nihil est opus? Rursum quam pauci qui eandem, vitae castimonia, modestia, coelestium rerum amore studeant aemulari? Nam is demum verus est cultus, longeque Coelitibus gratissimus.* [47. kapitola]. ERASMUS: Morias enkomion... V slovenskom preklade: *Ja si myslím, že mňa vtedy uctievali najzbožnejšie, keď ma všade – ako to aj je – všetci majú v srdci, keď ma dávajú najavo svojim správaním a mravmi a predstavujú celým svojím životom. A veru takéto božské uctievanie nebýva ani u kresťanov príliš časté. Celé húfy ľudí zapalujú, pravda, bohorodičke nejakú tú sviečičku, a to ešte na pravé poľudnie, keď to vôbec netreba. Ale zas ako málo je tých, ktorí sa ju usilujú napodobňovať čistým životom, pokorou a láskou k nebeským veciam. A až to je pravá zbožnosť, nebu naozaj najmilšia!* ERASMUS: Chvála..., s. 420.

²³ *Sunt qui singuli pluribus in rebus valeant, praecipue Deipara Virgo, cui vulgus hominum plus prope tribuit quam Filio.* [40. kapitola]. ERASMUS: Morias enkomion... V slovenskom preklade: *Sú aj takí svätí, ktorí majú sami prevelikú moc vo viacerých veciach. Taká je najmä Matka božia, a aj si ju jednoduchý ľud pomaly skoro viac uctieva ako jej syna.* ERASMUS: Chvála..., s. 414.

²⁴ ÉRASME: *Colloques*. Volume I. Traduction et présentation Étienne Wolff. Paris : Imprimerie nationale, 1992, s. 439-440. (Ďalej len: ÉRASME: *Colloques I...*)

²⁵ *Imo profanum dici non debet, quicquid pium est, et ad bonos mores conducens. Sacris quidem literis ubique prima debetur auctoritas; sed tamen ego nonnunquam offendo quaedam vel dicta a veteribus, vel scripta ab ethnicis, etiam poetis, tam caste, tam sancte, tam divinitus, ut mihi non possim persuadere, quin pectus illorum, quum illa scriberent, numen aliquod bonum agitaverit.* ERASMUS: *Convivium religiosum...*

svätých je mnoho takých, ktorých nemáme zaradených do kalendára.²⁶ Ako dôkaz ponúka celú jednu pasáž z Ciceronovho diela *Cato starší o starobe*, ktorú cituje v úplnom znení.²⁷ Na jej konci dodáva jednoznačne: *Mohol by to kresťan povedať svätejšie? Kiež by takými boli rozhovory všetkých mníchov, hoci aj s mníškami, akým bol rozhovor tohto starého pohana s mladými pohanmi.*²⁸

Zbožný rozhovor teda Erazmovi umožňuje obhajovať myšlienky, ktoré sú mu vzácne, najmä však idey o vnútornej viere a na to nadväzujúce idey o slobode kresťana. Kritika formalizmu praktizácie viery, prítomné odhaľovanie zlých mníchov a zlých kresťanov, ktorých celá filozofia spočíva v ceremóniách, ho napokon privá-

---

²⁶ *Et fortasse latius se fundit spiritus Christi, quam nos interpretamur. Et multi sunt in consortio sanctorum, qui non sunt apud nos in catalogo.* Tamže. Ako príklad potom uvádza Cicerona a jeho dielo: *Fateor affectum meum apud amicos: non possum legere librum Ciceronis de Senectute, de Amicitia, de Officiis, de Tusculanis quaestionibus, quin aliquoties exosculer codicem, ac venerer sanctum illud pectus, afflatum coelesti numine.* [=Medzi priateľmi sa priznávam k svojej slabosti: nemôžem čítať Ciceronove knihy o starobe, o priateľstve, o povinnostiach, o tuskulských problémoch bez toho, aby som niekoľkokrát nevybozkával knižku a neucitil si tak tohto svätého ducha, do ktorého vstúpila nebeská sila.] Tamže. Nadšenie Ciceronom bolo typické pre humanistov. Nevyhol sa mu ani Erazmus. (Viď napríklad: *...ajhľa ako píše pohan pre pohanov, koľko spravodlivosti, koľko svätosti, koľko úprimnosti, koľko pravdivosti je v jeho mravných zásadách pre život!* [ALLEN, IV, 1013] Citované podľa: BEALIEU, Benoit: *Visage litteraire d'Erasmus.* Quebec : Les presses de l'Université Laval, 1973, s. 42). Ku kritickej revízií „Ciceronovho kultu“ sa potom vrátil na sklonku svojho života vo svojom spise *Ciceronianus*. I v ňom však oceňuje morálnu autoritu tohto antického autora a i v ňom nájdeme formulácie povyšujúce Cicerona medzi kresťanských svätcov: *Ego Ciceronem inter apostolos in Calendario meo locum dedi.* ERASMUS ROTEMODAMUS: *Dialogus Ciceronianus.* Editit Pierre Mesnard. In: *Opera omnia Desiderii Erasmi Roterodami.* I, 2. Amsterdam : North Holland publishing company, 1971, s. 609. Istá korekcia je tu prítomná v tom, že takúto „beatifikáciu“ Cicerona podmieňuje znalosťou Kristovho učenia, čo v tomto prípade ostalo ireálne: *...si Christianam philosophiam didicisset, in eorum numero censendum fuisse, qui nunc ob vitam innocenter pieque transactam pro divis honorantur.* Tamže, s. 707.

²⁷ *Et si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascan et in cunis vagiam, valde recusem nec vero velim quasi decurso spatio ad carceres a calce revocari. Quid habet enim vita commodi? quid non potius laboris? Sed habeat sane: habet certe tamen aut satietatem, aut molestiam. Non lubet enim mihi deplorare vitam, quod multi, et ii docti, saepe fecerunt, neque me vixisse paenitet, quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existumem, et ex vita ista discedo tamquam ex hospitio, non tamquam e domo. Commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi, dedit. O praeclarum diem, cum in illud divinum animorum concilium coetumque proficiscar cumque ex hac turba et conluvione discedam!* [= A keby mi nejaký boh doprial, aby som sa mohol vrátiť z môjho stareckého veku opäť do detstva a plakať v kolíske, rozhodne by som to odmietol, lebo by som nechcel byť odvolaný od cieľa opäť k štartu, keď som už šťastne prebehol celú trať. Veď aké výhody poskytuje život? Nie sú to skôr starosti? Nech aj prináša nejaké radosti, predsa pozná nasýtenie alebo aspoň náležitú mieru. Nechcem sa sťažovať na život, ako to robili mnohí a medzi nimi aj učené ľudia, ani neľutujem, že som žil, lebo som žil tak, že som podľa svojej myšlienky nežil zbytočne. Zo života odchádzam ako z miesta, kde som bol iba na návšteve, nie ako zo svojho domova. Príroda nám totiž poskytla iba dočasný príbytok, nie miesto na trvalý pobyt. Aký sviatok to bude, keď odídem z tohto zmltka a vravy a odoberiem sa do toho božského zhromaždenia duší.] ERASMUS: *Convivium religiosum...* – text konfrontovaný podľa: CICERO, Marcus Tullius: *Cato maior de senectute.* Recognovit C. F. W. Müller. Lipsiae : In aedibus B. G. Teubneri, MCMIV [1906], 23, 83-84. Slovenský preklad podľa: CICERO, Marcus Tullius: *Tuskulské rozhovory – Laelius o priateľstve a iné.* Bratislava : Tatran, 1982, s. 264-265.

²⁸ *Quid ab homine Christiano dici potuit sanctius? Utinam talia essent colloquia monachorum omnium, vel cum sacris virginibus, quale fuit illud ethnici senis colloquium cum ethnicis adolescentibus.* ERASMUS: *Convivium religiosum...*

dza k zdôrazneniu hlbokého súzvuku, ktoré možno nájsť medzi Evanjeliom a anticou múdrosťou.²⁹ V týchto intenciách sa povýšenia medzi kresťanských svätcov v *Zbožnom rozhovore* dočká aj ďalší antický filozof a pohan (ako to zdôrazňuje sám Erazmus) – Sokrates prehovárajúci tentoraz Platónovými ústami.³⁰ Nadšenie múdrosťou a morálnou integritou tohto pohana, ktorý by mal byť vzorom a autoritou i pre každého kresťana, napokon Erazma privádza ku kontroverznému záveru: *Rozhodne treba obdivovať myseľ tohto človeka, ktorý nepoznal ani Krista, ani Sväté Písmo. Preto, keď niečo také čítam od takýchto mužov, sotva sa udržím, aby som neriekol: „Svätý Sokrates, modli sa za nás!“*³¹ Konštatovanie, ktoré mohlo pôsobiť šokujúco, však vychádza iba z dôsledného chápania funkcie svätcov ako morálnych autorít pre zbožný život každého človeka v každej dobe.

Práve tieto idey rozvíja aj druhý z dvojice spomínaných dialógov *Apotheosis Capnionis* (ďalej len *Capnionova apoteóza*), ktorý Erazmus napísal na slávu hebraistu Reuchlina, ktorý zomrel 30. 6. 1522. Na prvý pohľad máme pred sebou v plnej paráde opäť Erazmovu iróniu, keď farbisto opisuje podobu neba, či výzor a odev sv. Hieronyma, ktorý uvádza Reuchlina medzi svätých a potom predháňanie sa účastníkov rozhovoru v spôsoboch, akým si uctia tohto nového svätého. Tieto obrazy je ľahké dešifrovať ako ostrý útok proti zdôrazňovaniu foriem cirkevných obradov pred ich vnútorným obsahom a skutočným významom, ktorý v sebe majú. Erazmus tu však nastoľuje aj ďalšiu podstatnú otázku: čo je podmienkou statusu svätca? Sú to nespochybniteľné hodnoty prítomné v živote zosnulého, alebo to je proces beatifikácie potvrdený cirkevnými autoritami?³² Erazmova odpoveď je jednoznačná a v súlade s jeho názormi, ktoré dovtedy prezentoval, pričom vo svojej argumentácii sa príznačne, humanistickou metódou, opiera o pôvodné zdroje kresťanstva, ktoré uprednostňuje pred novodobými ustanoveniami cirkevných inštitúcií: *A kto kanonizoval (tak to totiž nazývajú) sv. Hieronyma? A kto sv. Pavla či Pannu Bohorodičku? A ktorá pamiatka je pre všetkých veriacich posvätejšia: pamiatka tých, ktorí*

²⁹ Porovnaj: BIERLAIRE, Franz: *Érasme et ses colloques. Le livre d'une vie. Préface de Léon-E. Halkin. Travaux d'humanisme et renaissance N°CLIX. Genève: Librairie Droz S. A., 1977, s. 57. (Ďalej len: BIERLAIRE: Érasme...).*

³⁰ *...nihil unquam legisse videor apud ethnicos, quod aptius quadret in hominem vere Christianum, quam quod Socrates, paulo post bibiturus cicutam, dixit Critoni: An opera, inquit, nostra sit probaturus Deus, nescio: certe sedulo conati sumus ut illi placeremus. Est mihi tamen bona spes, quod ille conatus nostros sit boni consulturus. [= ...u pohanov som nečítal nič, čo by sa lepšie hodilo pre skutočného kresťana ako to, čo povedal Sokrates Kritonovi krátko potom, ako vypil boľhľav: „Neviem, či Boh schvaľuje naše skutky: ale určite sme sa usilovne snažili, aby sme sa mu zapáčili. Predsa však máme nádej, že tieto naše úsilia bude pokladať za dobré.“] ERASMUS: Convivium religiosum...*

³¹ *Profecto mirandus animus in eo, qui Christum ac sacras literas non noverat. Proinde cum huiusmodi quaedam lego de talibus viris, vix mihi tempero, quin dicam, Sancte Socrates, ora pro nobis. Tamže.*

³² *Dignus est videlicet. Sed nihil te movet ille scrupulus, quod nondum relatus est in numerum divorum auctoritate Romani Pontificis? [= Zaiste je hoden takejto pocty. Ale vôbec ťa netrápí taká maličkosť, že pápežskou autoritou ešte nebol zaradený medzi svätcov?]* DESIDERIUS ERASMUS: *Apotheosis Capnionis*. In: DESIDERII ERASMI ROTERODAMI: *Colloquia familiaria et Encomium Moriae*. Ad optimum librorum fidem diligentem emendata. Cum succincta difficiliorum explanatione. Editio stereotypa. Lipsiae: Sumptibus et typis Caroli Tauchnitii, 1829. [Cit. 2006-09-11]. Dostupné na: http://www.grexlat.com/biblio/colloquia/colloquia_17_Apotheosis.html (Ďalej len: ERASMUS: *Apotheosis...*).

získali verejnú úctu vďaka výnimočnej zbožnosti, svojmu charakteru a príkladnému životu, alebo je ňou pamiatka Kataríny Sienskej, ktorú údajne pridal do zoznamu svätých Pius II., aby sa takto odvdčil jednému rádu a jednému mestu?³³ A Erasmus svoj názor potvrdzuje a explicitne definuje, v čom vidí podstatu svätosti: *Pravdu vravíš. Jediným pravým kultom je ten, ktorý sa preukazuje spontánne zosnulým, ktorí sú hodní neba za svoje skutky a ktorých dobrodenia pretrvávajú naveky.*³⁴ Tieto slová možno súčasne pokladať aj za odpoveď tým, ktorých Erazmovo spojenie „svätý Sokrates“ zaskočilo. V Erazmovej percepcii sú totiž aj pohania, ktorých ľudská múdrosť akoby bola odrazom Božej múdrosti, hodní toho, aby sa stali svätcami – svätcami pre kresťanov, ako je Hieronym a Pavol, ktorých nikto nekanonizoval a ako zasluhujú byť všetci tí, ktorí sa vynikajúcou zbožnosťou, veľkosťou svojho života a svojím géniom odporúčajú do lásky všetkých dobrých ľudí.³⁵

Pre docielenie celistvého obrazu o Erazmovej percepcii inštitútu svätca treba ešte sledovať jeho úvahy o existujúcich kultoch svätých. Osobitné postavenie tu má Mária Bohorodička, na ktorej silný kult, svojím významom prevyšujúci kult ostatných svätcov, ba niekedy i zatieňujúci ortodoxiu, ako na to opatrne poukázal aj sám Erasmus (viď vyššie), sústredila svoju pozornosť aj rozhorievajúca sa reformácia. Toto nachádza svoj ohlas aj v Erazmovom dialógu *Peregrinatio religionis erga* (ďalej len *Pút*).³⁶ Vedú ho *Ogygius* a *Menedemus*, pričom *Ogygius* rozpráva o svojich zážitkoch z troch náboženských pútí, ktoré absolvoval. Celý text je v prvom rade ostrou kritikou excesov spájaných s kultom svätých (napr. relikvie, zázraky a pod.). Osobitné miesto však tu zaujíma imaginárny list Márie Bohorodičky adresovaný istému *Glaucoplutovi*.³⁷ Ústami Márie, matky Božej, však v skutočnosti prehovára

³³ *Quis canonizavit (sic enim vocant) divum Hieronymum? quis Paulum? quis Virginem matrem? Utrorum memoria sanctorum apud pios omnes? horum quos insignis pietas, quos ingenii, viteaque monumenta commendant affectibus omnium; an Catharinae Senensis, quam in divarum numerum retulisse fertur Pius, eius nominis secundus, in gratiam ordinis et urbis?* Tamže. Na vysvetlenie treba dodať, že Katarína Sienská bola členkou dominikánskeho rádu a aj Pius II. pochádzal zo Sieny.

³⁴ *Vera praedicas. Ille demum verus cultus est, qui sponte coelo dignis meritis defunctorum exhibetur; quorum beneficia perpetuo sentiuntur.* Tamže.

³⁵ BIERLAIRE: Érasme..., s. 59. Príčiny posvätej úcty, ktorú voči vybraným antickým profánnym autorom Erasmus nielen prechováva, ale vo svojich dielach aj provokatívne deklaruje, na stránkach svojej práce analyzuje Ch. Béné. Viď: BÉNÉ, Charles: *Érasme et Saint Augustin ou influence de Saint Augustin sur l'humanisme d'Érasme*. Travaux d'humanisme et renaissance, CIII. Genève, 1969, s. 345-358. Popri Ciceronovi a Sokratovi Erasmus povyšuje medzi „duchom svätých“ aj ďalšieho antického filozofa – Senecu. Pri svojej argumentácii sa odvoláva na Hieronyma, ktorý sa o Senecovi ako jedinom z pohanov zmieňuje vo svojom katalógu významných ľudí a pokladá ho za hodného, aby hoci nekresťan, bol čítaný kresťanmi. Tamže, s. 351.

³⁶ Tento dialóg bol prvýkrát publikovaný ako súčasť *Rozhovorov* v roku 1526. ÉRASME: *Colloques*. Volume II. Traduction et présentation Étienne Wolff. Paris : Imprimerie nationale, 1992, s. 415. (Ďalej len: ÉRASME: *Colloques II...*).

³⁷ *Maria mater Iesu Glaucopluto S. D.* [=Mária, Ježišova matka, poslať svoj pozdrav Glaucoplutovi.] DESIDERIUS ERASMUS: *Peregrinatio religionis ergo*. In: DESIDERII ERASMI ROTERODAMI: *Colloquia familiaria et Encomium Moriae*. Ad optimorum librorum fidem diligentem emendata. Cum succincta difficiliorum explanatione. Editio stereotypa. Lipsiae : Sumptibus et typis Caroli Tauchnitii, 1829. [Cit. 2006-09-18]. Dostupné na: <http://www.stoa.org/hopper/text.jsp?doc=Stoa:text:2003.02.0006:colloquium=39> (Ďalej len: ERASMUS: *Peregrinatio...*). Za týmto menom možno dešifrovať osobu Ulricha Zwingliho, ktorý v Zürichu plamenne vystupoval proti mariánskemu kultu. (*Glaucoplutus* je de facto gréckym vyjadrením významu mena *Ulrich*). ÉRASME: *Colloques II...*, s. 416.

Erazmus vyjadrujúci svoj názor, v tomto ohľade stotožňujúci sa s názorom reformátora Zwingliho: *Dávam Ti na známosť, že tým, ako nasleduješ Luthera a rúzne presviedčaš, že vzývať svätých je zbytočné, si si získal aj moju úprimnú a veľkú vďačnosť. Lebo prv som sa takmer umorila nehanebnými prosbami smrteľníkov. Odo mňa jedinej žiadajú všetko, akoby môj syn bol stále dieťaťom, lebo takým ho zobrazujú a znázorňujú v mojom náručí, akoby stále závisel od matkinej vôle a nemal odvahu odmietnuť žiadnu prosbu v strachu, že ak ju odmietne, aj ja mu žízniacemu na oplátku odmietnem ponúknuť svoj prsník. A niekedy Pannu Máriu prosia aj o to, čo by sa počestný mládenec sotva odvážil žiadať od kupliarky a čo sa ja hanbím tu aj napísať...*³⁸ Paradoxne znejú tieto slová podporujúce Lutherovu reformáciu práve z Erazmových úst. Vieme veľmi dobre, že Erazmovo úsilie o konsenzus a jednotu cirkvi ho veľmi rýchlo odklonili od podpory Lutherovho programu. Ten ho ešte v roku 1524 listom požiadal, aby ostal aspoň neutrálny vo vzťahu k požiadavkám reformácie. Erazmus na túto Lutherovu požiadavku reagoval spisom *De libero arbitrio* útočiacim na jeden z neuralgických bodov Lutherovho učenia. Vášnivá polemika, ktorá sa v dôsledku toho rozbehla na diaľku medzi týmito dvoma mužmi,³⁹ potvrdila ich vzájomné nezmieriteľné postoje.

Erazmus však neváhal priznať správnosť niektorých Lutherových požiadaviek, ktoré sa zhodovali aj s jeho názormi a návrhmi v prospech ozdravenia cirkvi, jej ustanovení a inštitúcií. Toto platí práve vo vnímaní inštitútu svätca a modifikácií jeho poslania pre zbožnosť. V tomto duchu píše nielen už citovaný imaginárny list Márie Bohorodičky v dialógu *Pút'*, ale aj celkom reálny a adresný osobný list, ktorý napísal 1. septembra 1528 biskupovi Johnovi Longlondovi: *O čom Luther správne poučoval a napomínal, sa riadme nie preto, že to on pripomínal, ale preto, že je to správne a v súlade s Písmom svätým. Teraz vidíme nebezpečenstvo v tom, že sa nenapravíme do rovnakosti; ale, ako sa to zvyčajne stáva, odchýlime sa do rôznosti. Tak ako bolo prv nemálo povery v uctievaní svätých, teraz o to viac sa jej pridáva, aby tým viac sa vzdialili luteránskemu učeniu.*⁴⁰

Výhrady voči spôsobu uctievania Márie Bohorodičky, ale aj ostatných svätých sa objavujú aj v ďalšom Erazmovom dialógu s príznačným názvom *Ichtyofagia*

³⁸ *Quod Luterum secutus strenue suades supervacaneum esse invocare divos, a me quidem isto nomine bonam magnamque inisti gratiam, scito. Nam antehac tantum non enecabar improbis mortalium opplorationibus. Ab una postulabantur omnia, quasi filius meus semper infans esset, quia talis fingitur pingiturque in sinu meo, ut ex nutu matris adhuc pendeat neque quidquam ausit negare petenti, videlicet metuens, ne si quid neget roganti, ego vicissim ipsi negem mammam sitienti. Et nonnunquam ea petunt a virgine, quae verecundus juvenis vix auderet petere a laena, quaeque me pudet literis committere.* ERASMUS: Peregrinatio...

³⁹ Luther odpovedal na Erazmov útok hneď v nasledujúci rok spisom *De servo arbitrio*, na čo Erazmus reagoval spisom *Hyperaspites* s podtitulom *Diatribé adversus servum arbitrium Martini Lutheri*, t. j. *Rozprava proti neslobodnej vôli Martina Luthera*. SVATOŠ, Michal: Živá tvár Erasma Rotterdamského. Praha: Vyšehrad, 1985, s. 66-67.

⁴⁰ *Quae bene docuit monuitque Lutherus, sequamur, non quia ille monuit, sed quia recta sunt et Scripturae divinae consentanea. Nunc periculum video ne non corrigamur ad aequalitatem, sed, ut fere solet usu venire, deflectamus in diversum. Velut antehac non parum erat superstitionis in colendis divis, nunc multum adiungent, quo longius absint a Lutherano dogmate.* [List č. 2037]. ALLEN, P. S.: *Opvs epistolarvm Des. Erasmi Roterodami*. Tom. VII. 1527 – 1528. Oxonii: In Typographeo Clarendoniano, MCMXXVIII, s. 467. (Ďalej len ALLEN, VII.).

(ďalej len *Rybožrúti*), v ktorom účinkujú imaginárne postavy mäsiara a rybára.⁴¹ Ide o obširnejší rozhovor, ktorý ponúka priestor na pertraktovanie viacerých bodov Erazmovho humanistického programu (od reformy politického života, cez kritiku rehoľného života až po otázky praktickej zbožnosti). V popredí je pritom večítý konflikt medzi platnými a rešpektovanými zásadami a ich reálnym uplatňovaním v živote. Tento konflikt sa premieta aj do postavenia svätcov v praktickej zbožnosti. Erazmus ho nástočivo pripomína a formuluje takmer identicky ako v prípade citovaného imaginárneho listu Márie Bohorodičky: *Ako mnoho je tých, ktorí viac veria v ochranu Panny Márie alebo sv. Krištofa než samotného Krista! Sv. Matku si uctievať obrázkami, sviečkami aj pesničkami, kým Krista bezbožným životom otvorene urážajú. Keď je námorník v nebezpečenstve, vzyva skôr Kristovu matku, sv. Krištofa alebo ktoréhokoľvek iného svätého než samotného Krista. A veria, že si získajú priazeň Panny Márie, lebo jej na noc spievajú nerozumne pesničku „Bud' pozdravená kráľovná“ a vôbec sa neboja, že toľko pesničiek bude pokladať skôr za svoj výsmech, keďže sami celý deň aj väčšiu časť noci utápajú v oplzlých rečiach v spoločnosti pijanov a v skutkoch, o ktorých sa nedá ani hovoriť.*⁴²

Hoci sa tu kriticky vyslovuje voči vonkajším podobám kultu viacerých svätcov (sv. Krištof, sv. Roch, sv. Denis, sv. Barbora, sv. Juraj, či sv. Anton), pozornosť sústreďuje predovšetkým na kult Márie Bohorodičky. Jeho podstatu nespochybňuje, poukazuje však na jeho formalizáciu a vnútorné vyprázdňovanie: *Panne Márii venujeme Ruženec aj Zdravas, prečo však, aby sme si získali jej priazeň, jej nevenujeme skrotený nepokoj duše, potlačenú vášeň, odpustenú nespravodlivosť? Takýmto modlitbám sa raduje Kristova matka, takýmto službami si získaš priazeň oboch.*⁴³ Aj tento dialóg, podobne ako dialóg *Púť*, napokon postihla cirkevná cenzúra, ktorá ho dala na index prohibít.⁴⁴ Niet divu, veď tu opakovane pozdvihol hlas aj proti cirkevným autoritám: *Prečo aj tí, ktorí vykladajú Sväté Písmo z kazateľnice, ktoré nikto bez prítomnosti sv. Ducha nemôže ani správne pochopiť, ani s úžitkom učiť, radšej vzývajú pomoc Panny Bohorodičky ako samotného Krista alebo Ducha svätého? A podozrivým z kacírstva je označený ten, kto sa odváži mknúť proti tomuto zvyku,*

⁴¹ Prvýkrát bol publikovaný, rovnako ako aj predchádzajúci dialóg, v roku 1526. ÉRASME: *Colloques II...*, s. 416.

⁴² *Quam multi sunt, qui magis fidunt praesidio Virginis matris aut Christophori, quam ipsius Christi! Matrem colunt imaginibus, candelis et cantiunculis; Christum impia vita fortiter offendunt. Nauta quum periclitatur, Christi matrem aut Christophorum, aut quemvis divorum citius invocat, quam ipsum Christum. Et virginem se credunt habere propitiam, quod illi sub noctem cantiunculam non intellectam canunt, Salve regina; ac non potius metuunt, ne illa se putet irrideri talibus cantiunculis; cum totus dies, magnaue noctis pars illis transligatur obscoenis sermonibus, temulentis, et factis non referendis.* DESIDERIUS ERASMUS: Ichtyofagia. In: DESIDERII ERASMI ROTERODAMI: *Colloquia familiaria et Encomium Moriae*. Ad optimorum librorum fidem diligentem emendata. Cum succincta difficiliorum explanatione. Editio stereotypa. Lipsiae : Sumptibus et typis Caroli Tauchnitii, 1829. [Cit. 2006-09-18]. Dostupné na: <http://www.stoa.org/hopper/text.jsp?doc=Stoa:text:2003.02.0006:colloquium=40> (Ďalej len: ERASMUS: Ichtyofagia...).

⁴³ *Virgini annumeramus rosariola et salutatiunculas; quin potius annumeramus in illius gratiam coërcitum animi tumorem, repressam libidinem, condonatum iniuriam? Huiusmodi cantiunculis delectatur Christi mater; his officiis demerueris utrumque.* Tamže.

⁴⁴ ÉRASME: *Colloques II...*, s. 416.

ktorý označujú za *chvályhodný*.⁴⁵ Svoj hlas sa však nebojí pozdvihnúť, lebo ako typický predstaviteľ biblických humanistov sa dovoľáva autority cirkevných otcov: *Ale chvályhodnejší bol dávny zvyk, ktorý dodržiaval Origenes aj Bazil, Chrysostomos, Ambróz, Hieronym, Augustín, ktorí znovu a znovu vyzývali Kristovho ducha, kým pomoci Panny Márie sa nikdy nedožadovali. Napriek tomu zlorečení nie sú tí, ktorí tento svätý zvyk pochádzajúci z učenia Ježiša Krista a apoštolov a z príkladov svätých otcov sa odvážili zmeniť*.⁴⁶ Práve analyzovaný dialóg *Rybožrúti* býva označovaný za jeden z najlepších Erazmových útokov proti povrchnosti vonkajších obradov.⁴⁷ Napriek tomu, ako to ostatne vyplýva aj z citovaných pasáží, sa tu Erasmus rovnako ako vo svojich ďalších spisoch vyjadruje v zásade zmierlivo – síce kritizuje, otvorene poukazuje na chyby, ale v protiklade s trendom reformácie napokon zastáva názor, že nie je na mieste ani rušiť zaužívané ustanovenia vyplývajúce z cirkevnej praxe, ani sa v úvahách uberať cestou, že ceremónie kultu neslúžia zbožnosti.⁴⁸ Riešenie, ktoré ponúka, je prosté: ponechať formu pod podmienkou dôslednej obrody obsahu.

A tak v neskoršom dialógu *Concio sive Medardus (Kázeň alebo Medard)*,⁴⁹ v ktorom sa bráni proti rôznym útokom na svoje dielo, ba dokonca aj proti obviňovaniu, že je pôvodcom reformácie, deklaruje už kompromisné stanovisko: *...môj milý, niet tu nebezpečenstva: keď chválime svätých a sväté, velebíme v nich Božiu dobrotivosť*...⁵⁰ Postoj, aký Erasmus napokon zaujíma k svätcom je charakteristický pre jeho ideové presvedčenie, aké zaujal aj vo vzťahu k reformácii: ak totiž na jednej strane karhá obrazoborcov, na druhej strane rovnako kritizuje tých, ktorí vydávajú za autentické pochybné relikvie, ktorí im pripisujú viac zásluh, ako majú a ktorí z toho majú iba „špinavý zisk“.⁵¹ Hoci tento postoj „medzi“ sa stal terčom

⁴⁵ *Quin et hi qui sacras literas interpretantur e suggesto, quas nemo sine spiritus afflatu vel intelligere recte vel docere potest utiliter, malunt invocare Virginis matris auxilium, quam ipsum Christum aut Christi spiritum. Et in haereseos suspicionem vocatur, qui mutire audet adversus hanc consuetudinem, quam vocant laudabilem.* ERASMUS: *Ichtyofagia*...

⁴⁶ *Atqui laudabilior erat veterum consuetudo, quam obtinuerunt Origenes, Basilii, Chrysostomus, Cyprianus, Ambrosius, Hieronymus, Augustinus, qui spiritum Christi identidem invocant, Virginis auxilium nusquam implorant. Nec in eos stomachantur, qui tam sanctam consuetudinem, ex Christi et apostolorum doctrina, ex sanctorum patrum exemplis desumptam, ausi sunt immutare.* Tamže.

⁴⁷ Porovnaj: MACKENNEY, Richard: *Dějiny Evropy šestnáctého století. Z anglického originálu přeložili Martin Hořák, Martin Žemla a Eva Křístková.* Praha : Vyšehrad, 2001, s. 149. Takáto simplifikácia pravdepodobne vyplýva už zo zmienenej komplexnosti tohto dialógu, pokiaľ ide o podanie jednotlivých bodov Erazmovej „humanistickej reformy“ cirkvi a spoločnosti. R. Mackenney však v ďalšom tvrdí, že Erazmove posmešky sú satirické a o ich hodnote ako historického svedectva o všeobecne prijímanom názore možno pochybovať. (Tamže, s. 162). S týmto názorom však nesúhlasíme, a to i v prípade Erazmovej „satirickej“ *Chvály*, ako to ostatne vyplývalo aj z našej analýzy vyššie v texte.

⁴⁸ ÉRASME: *Colloques II...*, s. 416.

⁴⁹ Tento rozhovor bol prvýkrát publikovaný v roku 1531. Tamže, s. 420.

⁵⁰ *Nihil hic, o bone periculi: cum nos laudibus vehimus pios ac pias, praedicamus in illis Dei beneficentiam...* DESIDERIUS ERASMUS: *Concio sive Medardus*. In: DESIDERII ERASMI ROTERODAMI: *Colloquia familiaria et Encomium Moriae*. Ad optimorum librorum fidem diligentem emendata. Cum succincta difficiliorum explanatione. Editio stereotypa. Lipsiae : Sump-tibus et typis Caroli Tauchnitii, 1829. [Cit. 2006-09-11]. Dostupné na: http://www.grexlat.com/biblio/colloquia/colloquia_57_Merdardus.html

⁵¹ BIERLAIRE: *Érasme...*, s. 89.

útokov z oboch strán – tak zo strany prívržencov reformácie, ako aj zo strany Vatikánu, zásadovosť a integrita Erazmových názorov v pertraktovanej otázke je nepochybniteľná. V akejsi komprimovanej podobe je prítomná aj v už citovanom liste biskupovi Johnovi Longlondovi, v ktorom sa vyslovuje úplne jednoznačne: *Tu sa mal zaviesť poriadok, nie úchylka. Ľud bolo treba poučiť, že obrazy nie sú ničím iným iba symbolom dávaným laikom, že svätých treba uctievať, nie zbožňovať ako modly: je lepšie pozdvihnúť myseľ hore ku Kristovi bez hmotných obrazov ako skrze ne: je lepšie od Krista žiadať to, čo dosiahnuť chceme. Je bezpečnejšie nám predkladať Krista ako nasledovania hodný vzor než kohokoľvek spomedzi svätých: svätí sú najzbožnejšie uctievaní tým, že napodobňujeme ich dobrodenia. Do kostola sa nehodia akékoľvek obrazy, treba pri nich hľadiť na význam a ozdobnosť. Aby som nebol príliš zdĺhavý, keby sa vo všetkom ostatnom neupadlo do úchyliiek, ale vrátilo sa do náležitého stavu, mohlo sa dúfať v šťastlivý koniec tohto nepokoja...*⁵²

Mgr. Imrich Nagy, PhD.; Katedra histórie Fakulty humanitných vied,
Univerzita Mateja Bela, Tajovského 40, Banská Bystrica 974 01
(nagy@fhv.umb.sk)

Summary

„Sancte Socrates, ora pro nobis“ or the Saint's Institution in Perception of Erasmus Roterodamus

Imrich Nagy

Christian humanists of the 15th and the 16th century start to stand against formalism in the church ceremonies, against absence of pure piety. The cult of saints, whereon resolutely aggress also the representatives of the Reformation, turn into an image of that criticism. Erasmus Roterodamus is often denoted as one of the chief person involved in this attack. The criticism of the cult of saints is really present in writings of Erasmus. He stands against formalism of faith first of all in his treatise *Enchiridion principis Christiani*. Against several aspects of the cult of saints and their abuse he stands in known *Encomium Moriae* and in some of dialogues *Colloquia familiaria*. He impugnes first of all the process of beatification and the preferment the cults of several saints in excess of faith in Christ. Summary of Eras-

---

⁵² *Atqui modus hic erat adhibendus, non excessus. Docendus erat populus imagines nihil esse nisi signa, idiotarum animis data. Divos venerandos quidem, non adorandos latría, quae dicitur: perfectius esse tollere sursum animos ad Christum sine imaginibus corporeis quam per imagines: perfectius esse a Christo petere quicquid impetrare volumus. Tutius esse Christum nobis imitandum proponere quam quemvis divorum: divos religiosissime coli benefactorum imitatione. In templo non convenire quaslibet imagines, sed in his modum et decorum esse spectandum. Ac ne longior fiam, si in caeteris omnibus non prorumperetur ad excessum, sed ad temperaturam, sperari poterat huius tempestatis laetus exitus.* ALLEN, VII, s. 467.

mus opinions of this problem is in his letter to the bishop John Longlond from 1528. In this letter he unambiguously pronounces an opinion, that the cult of saints can be conserved, but it must be filled with new sense and distinguished from the real and unique sources of christian's faith, which he means Jesus Christ and the gospels. The saints are for Erasmus examples of pious life, by which man must abide at following Christ. In this point Erasmus differs from the representatives of the Reformation.